

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนาเรื่อง
พระอานนท์พุทธอนุชา : ศึกษาเฉพาะกรณีพระอานนท์กับนางโกกิลา
ผู้วิจัย : นางสาวสุติรัตน์ พิทยาวิจิตร
ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
: พระครูพิพิธจารุธรรม,ดร., น.ธ. เอก, พธ.บ., กศ.ม., ศน.ด.
(พุทธศาสนศึกษา)
: ดร. คุณากร กองชนะ, ป.ธ.๕, พธ.บ, M.A., Ph.D. (ภาษาอังกฤษ)
วันสำเร็จการศึกษา : ธันวาคม ๒๕๕๖

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนาเรื่องพระอานนท์พุทธอนุชา กรณีพระอานนท์กับนางโกกิลา โดยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย ๓ ข้อคือ ๑. ศึกษาลักษณะเนื้อหาและองค์ประกอบของวรรณกรรม ๒. ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏผ่านวรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนาเรื่องพระอานนท์พุทธอนุชา กรณีพระอานนท์กับนางโกกิลา ๓. ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าที่มีต่อสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า

๑. กรณีพระอานนท์กับนางโกกิลาเป็นวรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนาที่แต่งขึ้นในลักษณะความเรียงร้อยแก้วประเภทบันเทิงคดี เป็นวรรณกรรมที่ผู้ประพันธ์มุ่งให้ความรู้ทางพุทธธรรมแก่ผู้อ่าน ผู้ประพันธ์ได้อาศัยเรื่องราวของความรักเป็นแกนนำผู้อ่านไปสู่สังขาร กล่าวคือ เป็นเรื่องราวของสตรีผู้หนึ่งซึ่งมีจิตปฏิพัทธ์รักใคร่ในพระอานนท์และเข้ามาบวชเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนาเพื่อที่จะได้อยู่ใกล้ชิดกับพระอานนท์แต่ท้ายที่สุดความรักก็สิ้นสุดลงด้วยความไม่สมหวังและจากการได้สดับรสแห่งพระสังขารทำให้โกกิลาภิกษุณีได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์นิมิตในที่สุด นอกจากผู้ประพันธ์ได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาวางเป็นโครงเรื่องแล้วยังได้สอดแทรกคติธรรมคำสอนทั้งเบื้องต้นและเบื้องสูงไว้ผ่านองค์ประกอบต่าง ๆ ของวรรณกรรม เป็นต้นว่าการบรรยายและการสนทนาของตัวละครในรูปแบบการบรรยาย พรรณา เทศนา และอุปมาโวหาร

เพื่อที่จะสื่อความหมายของเรื่องให้เข้าใจง่ายและชัดเจนในลักษณะที่สัมพันธ์กับบทบาทของตัวละคร แนวคิดของเรื่องชี้ให้เห็นถึงความทุกข์ของมนุษย์โดยมีสาเหตุมาจากโมหะหรือความหลงในสิ่งสมมุติทั้งหลาย ส่วนการปิดเรื่องของวรรณกรรมใช้วิธีปิดเรื่องแบบพลิกความคาดหมาย โดยโกกิล่าได้บรรลุนิยามเป็นพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนาซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงสัจธรรมของกฎธรรมชาติแห่งพระไตรลักษณ์ในชีวิตของปุถุชนที่เปลี่ยนแปลงได้ตามสภาพเหตุและปัจจัยแวดล้อม

๒. หลักธรรมที่ปรากฏผ่านวรรณกรรม ปรากฏมีหลักธรรมใน ๒ ประเด็น คือ โลกียธรรม ได้แก่ ความเป็นไปแห่งสังขาร กิเลสธรรมสามประการ สิ่งอันเป็นที่รักเรื่องบาปและมลทิน ฐานะที่พึงรู้ด้วยฐานะ สิ่งทั้งปวงเป็นของร้อน ความพลัดพรากและไม่ได้ในสิ่งที่ต้องการเป็นความทุกข์ ว่าด้วยสิ่งอันเป็นที่พึง ความเสียสละ เมตตธรรม และเรื่องวรรณะและชาติตระกูล และโลกุตตรธรรม ได้แก่ ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร ซึ่งหลักธรรมคำสอนเหล่านี้ผู้อ่านควรพิจารณาและนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันและนอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นความจริงของชีวิตโดยหลักสัจธรรมที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงค้นพบแล้วนำมาเปิดเผยแสดงแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

๓. ด้านคุณค่าของวรรณกรรมที่มีต่อสังคมไทย ปรากฏคุณค่าใน ๓ ด้านดังนี้

๓.๑ คุณค่าทางด้านปัญญา คือ การสอนธรรมตามแนวพุทธวิธีที่ผู้ประพันธ์นำมาใช้มีการสอนแบบสนทนา การสอนโดยใช้สื่อธรรมชาติ และการสอนแบบตอบปัญหารวมทั้งความรู้ทางหลักธรรม ได้แก่ การสอนให้รู้จักควบคุมจิต ความรักความร้ายและปรัชญาชีวิตที่แสดงให้เห็นคุณค่าทางปัญญาแก่ผู้อ่าน ตลอดจนถึงสามารถที่จะนำไปประพฤติปฏิบัติตามความสามารถของแต่ละปัจเจกบุคคล

๓.๒ คุณค่าทางด้านจิตใจ คือ คุณค่าวรรณกรรมในฐานะที่เป็นศิลปะ ได้แก่ การหยั่งรู้จิตใจมนุษย์ การแก้ไขสถานะที่ไม่เหมาะสมของชีวิตมนุษย์ขัดเกลาคใจให้ผ่องแผ้วและสูงส่ง และวรรณกรรมในฐานะที่ช่วยบรรเทาความท้อแท้และเศร้าโศก

ที่สื่อความคิดให้ผู้อ่านเกิดความกระจำและความเข้าใจลึกซึ้งมากขึ้น ตลอดจนถึง
สร้างความดื่มด่ำและความประทับใจ

๓.๓ คุณค่าทางด้านวรรณศิลป์ ได้สะท้อนให้เห็นคุณค่า ๒ ด้าน คือ ด้าน
สุนทรียรส ที่ผู้ประพันธ์แสดงชั้นเชิงการใช้ความงามแห่งความไพเราะในการบรรยาย
พฤติกรรมของตัวละครและด้านการใช้อุปมาโวหารที่ผู้ประพันธ์ได้นำมาใช้เพื่อให้
กระบวนการใช้ถ้อยคำมีศิลปะก่อให้เกิดอารมณ์ ความรู้สึก และจินตนาการทำให้ผู้อ่าน
ประทับใจมองเห็นภาพพจน์ตามข้ออุปมา

Thesis Title : A Critical Study of Buddhist Literature on Phra A- Non
Phuttha - Anucha : A Case Study Of Phara A- Non
and Kokila

Researcher : Miss Sutirut Peerayawichit

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: PhratkhruPhiphitcharutham, Dr., NakthamEk, B.A., M.A.,
Ph.D., (Buddhist Studies)

: Dr. Khunakorn Khongchana, Pali IX, B.A., M.A., Ph.D.
(English)

Date of Graduation : December 2013

Abstract

The aim of this research is to study and analyze Buddhist literature *Phra A - Non and Kokila*, which is based on the story of Phra A - Non Phutta - Anucha. The three objectives of the study are as follows : - 1. To study contents and factors of the literary work 2. To Critical Study the principles and doctrines appeared in Phara A - Non and Kokila, a study case taken from Phra A - Non Phuttha – Anucha story 3. To analyze values of the literary work toward Thai society

The findings of the study were found ;

1. The case of Phra A-Non and Kokila was a literary work, which based on Buddhism, in format of fictional prose. It was aimed by the author for giving knowledge of Buddhist moral to the readers. The author wrote in love story style that could lead the readers into the truthfulness. It said that was the story of a woman who fell in love with Phra A-Non, and she decided to be a Buddhist nun because she would like to be close with Phra A-Non. Finally, the love was ended by disappointment, after that she accessed into the truthfulness which bought her to success in the Buddhist saint. Not only would the writer take the Dharma of Buddhism into the main plot, but also he added the primary and superior of Buddhist doctrine in the elements of literature. Description and conversation of characters were in the forms of narration, description, instruction and figure of speech for conducting the meaning of story was to be clearly and easily understood, in kind of the relationship with the role of characters. Main idea of the story was pointed about the misery of human-beings. It was the cause from delusion or ignorance in a number of illusions. And, the ending of the literary work was used by twist ending. Kokila accessed to Buddhist saint in Buddhism which reflected the truth of nature rule of the three characteristics of existence in ordinary people that was changed by causation and environment.

2. The Buddhist doctrines in the literary work were found that had 2 points. The first was mandane which were mentioned a Sangkhara existence (Kamma formations), defilement, loving constituent, imperfection : all that is fire - like hot; being Dhukkha or suffering resulting from being apart from or/and unable to possess the beloved ones ; holding the Dhamma as refuse ; generosity ; sexual intercourse as well as nationality and clan. The second was supermandane, which was

Dhammajakkappawattana Sutta, that the readers should consider and bring it to practice for benefit in ordinary life. Moreover, it was reflected that the truth which Buddha became enlighten, and disclosed to the divine and all human - beings.

3. The part of literature value for Thai society ; there are 3 parts as follows:

3.1 The intellectual value : a Dhamma teaching along with the Buddha methodology that a composer used: conversational teaching, teaching by using a natural media and teaching by answering the questions including Dhamma knowledge such as teaching how to control one's mind, love, harmfulness and life philosophy to denote an intellectual value for a reader including an ability to practice along with the potentiality of each personal.

3.2 The mental value : a value of literature as the art such as enlightening a human mind, solving an inappropriate condition of human life, purifying and heightening one's mind and literature as a relief of sloth and grief that communicate an idea to make the reader clear and deep understanding including an impression and appreciation.

3.3 The literature value: It was found that it reflected two parts of values : a part of aesthetic flavor that a composer shown a grace of beauty application of melody in explaining a performer's behavior and a part of analogy use that a composer used it to make the artist wording process to create the emotion, feeling and imagination to make an impression to a reader and see an image by analogy.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดีโดยได้รับความเมตตาอนุเคราะห์และการสนับสนุนจากคณาจารย์ผู้เกี่ยวข้องหลายท่านซึ่งผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์ พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.ณบดินทร์ ทัตติยวิทย์ ที่ให้โอกาสผู้วิจัยในการศึกษาระดับมหาบัณฑิตที่วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ขอกราบขอบพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์พระศรีรัตนมุนี ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ให้ความเมตตาอนุเคราะห์ส่งเสริมและให้การสนับสนุนผู้วิจัย

ขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ กล่าวคือ พระครูพิพิธจารุธรรม, ดร. ประธานกรรมการ และ ดร. คุณากร กองชนะ กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่กรุณาเสียสละเวลาในการให้คำแนะนำอันทรงคุณค่าต่อการทำวิทยานิพนธ์และควบคุมวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ตั้งแต่ต้นจนสำเร็จสมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณพระมหาภูษิต วชิรเมธี และพระมหาอมรวิชัย ชาครเมธี ที่เป็นแรงบันดาลใจทางการศึกษาแก่ผู้วิจัย ตลอดจนถึงคำปรึกษาแนะนำรวมทั้งกำลังใจที่ให้กับผู้วิจัยด้วยดีตลอดมา

คุณูปการใด ๆ ก็ตามที่จะบังเกิดมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชาแด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมมาพุทธเจ้า ซึ่งทำให้ผู้วิจัยเกิดความเชื่อมั่นศรัทธาในพระพุทธศาสนาจนถึงทุกวันนี้

นางสาวสุติรัตน์ พิริยวิจิตร

พฤศจิกายน ๒๕๕๖

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อ	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
กิตติกรรมประกาศ	ช
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๑๐
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๑๑
๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๑๑
๑.๕ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๒
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๓๕
๑.๗ ประโยชน์ที่จะได้รับ	๓๖
บทที่ ๒ ลักษณะเนื้อหาและองค์ประกอบของวรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนา	
เรื่องพระอานนท์พุทธอนุชากรณีพระอานนท์กับนางโกกิลา	๓๗
๒.๑ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวรรณคดีและวรรณกรรม๓๐	
๒.๑.๑ ความหมายของวรรณกรรมคดีไทย	๓๗
๒.๑.๒ ความหมายของวรรณกรรมไทย	๓๘
๒.๒ ที่มาแห่งวรรณกรรม	๔๐
๒.๓ ลักษณะของวรรณกรรมไทย	๔๒
๒.๓.๑ วรรณกรรมไทยระยะก่อนรับอิทธิพลวรรณกรรมตะวันตก	๔๒
๒.๓.๒ วรรณกรรมไทยระยะหลังรับอิทธิพลวรรณกรรมตะวันตก	๔๕
๒.๔ ลักษณะของวรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนา	๔๖

๒.๔.๑	วรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนาระยะก่อนรับอิทธิพล	
	วรรณกรรมตะวันตก	๔๓
๒.๔.๒	วรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนาระยะหลังรับอิทธิพล	
	วรรณกรรมตะวันตก	๔๘
๒.๕	ความหมายแห่งวรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนา	๔๙
๒.๖	องค์ประกอบของวรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนาเรื่อง	
	พระอานนท์พุทธอนุชา กรณีพระอานนท์กับนางโกกิลา	๕๑
๒.๖.๑	โครงเรื่อง	๕๔
๒.๖.๒	กลวิธีการประพันธ์	๖๕
๒.๖.๓	ฉาก	๖๓
๒.๖.๔	ตัวละคร	๖๕
๒.๖.๕	บทสนทนา	๑๑๔
๒.๖.๖	แนวคิด	๑๒๒
บทที่ ๓	วิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏผ่านวรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนา	
	เรื่องพระอานนท์พุทธอนุชา กรณีพระอานนท์กับนางโกกิลา	๑๔๖
๔.๑	โลกียธรรม	๑๔๖
๔.๑.๑	ความเป็นไปแห่งสังขาร	๑๒๓
๔.๑.๒	กิเลสธรรมสามประการ	๑๒๕
๔.๑.๓	สิ่งอันเป็นที่รัก	๑๓๒
๔.๑.๔	เรื่องบาปและมลทิน	๑๕๒
๔.๑.๕	ฐานะที่พึงรู้ด้วยฐานะ	๑๓๓
๔.๑.๖	สิ่งทั้งปวงเป็นของร้อน	๑๓๔
๔.๑.๗	ความพลัดพรากและไม่ได้ในสิ่งที่ต้องการเป็นความทุกข์	๑๓๖
๔.๑.๘	ว่าด้วยสิ่งอันป็นที่พึง	๑๔๑
๔.๑.๙	ความเสียดละ	๑๔๔
๔.๑.๑๐	เมถุนธรรม	๑๔๕
๔.๑.๑๑	เรื่องวรรณะและชาติตระกูล	๑๔๘

๔.๒ โลกุตตรธรรม	๑๕๐
๔.๒.๑ ชัมมจักกัปปวัตตนสูตร	๑๕๐
บทที่ ๔ วิเคราะห์คุณค่าที่มีต่อสังคมไทยในวรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนา	
เรื่องพระอานนท์พุทธอนุชา กรณีพระอานนท์กับนางโกกิลา	๑๒๖
๓.๑ คุณค่าทางด้านปัญญา	๑๕๓
๓.๑.๑ การสอนธรรมตามแนวพุทธวิธี	๑๕๓
๓.๑.๒ ความรู้ทางหลักธรรม	๑๖๖
๓.๒ คุณค่าทางด้านจิตใจ	๑๓๕
๓.๒.๑ วรรณกรรมในฐานะที่เป็นศิลปะ	๑๓๖
๓.๒.๒ วรรณกรรมในฐานะบรรเทาความท้อแท้และเศร้าโศก	๑๓๘
๓.๓ คุณค่าทางด้านวรรณศิลป์	๑๘๐
๓.๓.๑ สุนทรียรส	๑๘๐
๓.๓.๒ การใช้อุปมาโวหาร	๑๘๘
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๕๔
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๕๔
๕.๒ ข้อเสนอแนะทั่วไป	๑๕๖
๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๑๕๖
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป	๑๕๖
บรรณานุกรม	๑๕๘
ภาคผนวก ก ประวัติ วสิน อินทสระ	๒๐๖
ภาคผนวก ข พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๑ ภิกขุณีสูตร ว่าด้วยภิกขุณี	๒๐๘
ภาคผนวก ค วรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนาเรื่องพระอานนท์พุทธอนุชา	
กรณีพระอานนท์กับนางโกกิลา	๒๑๑
ประวัติผู้วิจัย	๒๓๖

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

(๑) การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๘ ในที่นี้เรียกย่อ ๆ ว่า ฉบับมหาจุฬาฯ แปล. เรียงตามคัมภีร์ได้ดังนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.ม. (ไทย) = วินัยปิฎก มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ส.ม.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค (ภาษาไทย)
ส.สพ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค (ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทิณีนาค (ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ทุก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต (ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท (ภาษาไทย)
ขุ.สุ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต (ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ (ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ. (ไทย) = อภิธรรมปิฎก วิภังค์ (ภาษาไทย)

(๒) การใช้หมายเลขย่อ

การใช้หมายเลขย่อพระไตรปิฎก อ้าง เล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ ตัวอย่างเช่น วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐ หมายถึง วินัยปิฎก มหาวิภังค์ พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๔ ข้อที่ ๓๒ หน้าที่ ๔๐ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หรือ อภิ.วิ. (ไทย) ๓๔/

๒๐๐-๒๐๑/๑๖๕-๑๖๖ หมายถึง อภิธรรมปิฎก วิภังค์ พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๓๕ ข้อที่ ๒๐๐ ถึง ๒๐๑ หน้าที่ ๑๖๕ ถึง ๑๖๖ เป็นต้น